

Recenzovaný sborník příspěvků
interdisciplinární mezinárodní vědecké konference
doktorandů a odborných asistentů

QUAERE 2024

roč. XIV.

24. – 26. června 2024

Hradec Králové, Česká republika

QUAERE

Mezinárodní vědecká konference | International Scientific Conference

Výbor konference | Conference Committee | Reviewed by

Ing. Jiří Králík, Ph.D. - předseda výboru (kancelar@magnanimitas.cz)

Prof. dr hab. Jerzy Olszewski - Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Polska.
Prof. dr hab. Włodzimierz Szpranger - Uniwersytet Warszawski, Polska.
Prof. dr hab. Marzanna Poniatowicz - Uniwersytet w Białymstoku, Polska.
Assoc. Prof. Martina Blašková, PhD. - University of Žilina, Slovak Republic.
Prof. Vladimiras Gražulis, DrSc. - Mykolas Romeris University, Lithuania.
Prof dr hab. Barbara Kryk - Uniwersytet Szczeciński, Polska.
Assoc. Prof. PhD. Jolita Vveinhardt - Vytautas Magnus University, Lithuania.
Assoc. Prof. Miloš Hitka, PhD - Technical University in Zvolen, Slovak Republic
Prof dr hab. Sylwia Pangsy - Kania Uniwersytet Gdański, Polska.
Prof. dr hab. Dorota Simpson - Uniwersytet Gdański, Polska.
Prof. zw. dr hab. Krystyna Lisiecka - Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Ass. Prof. Sándor Gyula Nagy - Corvinus University of Budapest, Hungary.
Prof. Ing Milota Vetráková, CSc. - Matej Bel University Banská Bystrica, Slovak Republic.
Prof. dr hab. Leon Tadeusz Dyczewski OFM Conv - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska.
Assoc. Prof. Egle Stonkute, PhD. - Vytautas Magnus University, Lithuania.
doc. PaedDr. Daniela Valachová, PhD. - Univerzita Mateja Bela.
Assoc. Prof. Aleksey Khlopytskyi PhD. - Ukrainian State University of Chemical Technology, Ukraine.
doc. Ing. Ivana Rábová, Ph.D. - Mendelova univerzita v Brně.
doc. PhDr. Ľubica Derňarová, PhD., MPH - proděkan pre VaVČ, Prešovská univerzita.
doc. PhDr. et PhDr. Martin Kaleja, Ph.D. - Slezská univerzita v Opavě.
Assoc. Prof. doc. Edita Hornáčková Klapicová, PhD. - SS Cyril and Methodius University.
PhDr. Iveta Ondriová, PhD. - Prešovská univerzita v Prešove, Slovak Republic.
PhDr. Terézia Fertaľová, PhD. - Prešovská univerzita v Prešove, Slovak Republic.
Tomasz Kołakowski, Ph.D. - Wrocław University of Economics, Polska.
Assoc. Prof., JUDr. Ladislav Rozenský, Ph.D, DBA - Middle West University, Czech republic.
Doc. Ing. Patrik Richnák, PhD. - University of Economics in Bratislava, Slovakia.

Odborné sekce konference | Conference Sessions

Management, marketing | Management, marketing; Ekonomika, bankovníctví, pojišťovnictví | Economy, Banking, Insurance
Management; Veřejná správa a makroprocesy | Public Administration, Macroprocesses; Přírodní vědy | Natural Sciences;
Psychologie, sociologie, pedagogika | Psychology, Sociology, Pedagogy; Informatika | Informatics; Technologie,
strojírenství, stavebnictví | Technologies, Engineering, Building Industry; Filosofie, dějiny, právo | Philosophy, History, Law

Editor, úprava, realizace | Edit, Published by:

© MAGNANIMITAS, Hradec Králové, Česká republika, 2024
Magnanimitas, Hradec Králové, 2024

ISBN 978-80-87952-40-5

Upozornění | Warning:

Všechna práva vyhrazena. Rozmnožování a šíření této publikace jakýmkoliv způsobem bez výslovného písemného svolení vydavatele je zakázáno. | All rights reserved. Unauthorized duplication is a violation of applicable laws.

Certifikovaná vědecká konference | Certificate Conference No.: 2459662355

MAGNANIMITAS Assn. International and ECONFERENCE
is a signatory of Berlin declaration on Open Access
to knowledge in the sciences and humanities.
(<http://openaccess.mpg.de/3883/Signatories/>)

for SCIEEMCEE (<https://oa2020.org/mission/#other>)

Reviewed Proceedings of the
Interdisciplinary Scientific International Conference
for PhD. students and assistants

QUAERE 2024

vol. XIV.

June 24 – 26, 2024

Hradec Králové, The Czech Republic

QUAERE

Obsah | Table of Contents

I.	MANAGEMENT, MARKETING MANAGEMENT, MARKETING	
CASE STUDY – DIGITAL MARKETING CAMPAIGN ANALYSIS OF THE ENSANA HOTEL GROUP IN SLOVAKIA <i>Viktória Bíziková</i>		10
TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ A ANALÝZA DÔVERY V MASMÉDIÁ <i>Dóra Mierková</i>		18
PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA: BOLI HERNÉ MECHANIKY V SÉRII WARCRAFT INOVATÍVNE? <i>Monika Cihlářová, Hana Pravdová</i>		27
EFEKTÍVNE VYUŽÍVANIE NÁSTROJOV PERSONÁLNEHO MARKETINGU V AUTOMOBILOVOM PRIEMYSLE <i>Martin Uhlik</i>		38
II.	EKONOMIKA, BANKOVNICTVÍ, POJIŠŤOVNICTVÍ ECONOMY, BANKING, INSURANCE MANAGEMENT	
SEKTOROVÁ DYNAMIKA VE FINANCOVÁNÍ STARTUPOVÉHO EKOSYSTÉMU <i>Barbora Marie Nováková</i>		48
VLIV NEZAMĚSTNANOSTI NA VÝROBNÍ PROCES STROJÍRENSKÉHO PODNIKU <i>Tomáš Šýkora</i>		56
KRYPTOMENY A ICH VPLYV NA EKONOMIKU <i>Ivana Prislupčáková</i>		66
BANKRUPTCY PREDICTION IN THE SLOVAK BUSINESS ENVIRONMENT USING FINANCIAL AND NON-FINANCIAL INDICATORS WITH SMOTE <i>Mária Vojtasová</i>		74
KRYPTOMENY AKO ALTERNATÍVNE INVESTÍCIE <i>Radoslav Bajus</i>		82
III.	VEŘEJNÁ SPRÁVA A MAKROPROCESY PUBLIC ADMINISTRATION, MACROPROCESSES	
PUBLIC ADMINISTRATION REFORM IN THE CZECH REPUBLIC 1990–2002 <i>Roman Šíroky</i>		93
FIŠKÁLNE PROTIPANDEMICKÉ OPATRENIA VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH EÚ <i>Pavol Ochotnický, Daša Belkovicsová, Denisa Ihnatišinová</i>		102
IV.	PŘÍRODNÍ VĚDY NATURAL SCIENCES	
STAROSTLIVOSŤ O PREDČASNE NARODENÉ DETI NA SLOVENSKU <i>Štefánia Laca Megyesi, Veronika Kmeťková, Aneta Palágyiová</i>		111
FARMAKOLOGICKÉ A NEFARMAKOLOGICKÉ MOŽNOSTI OVPLYVNENIA BOLESTIVEJ MENŠTRUÁCIE <i>Štefánia Laca Megyesi, Veronika Kmeťková, Dušana Kotusová</i>		118
NOVÉ TECHNOLOGICKÉ SPÔSOBY V LIEČBE DIABETES MELLITUS 1. TYPU <i>Andrea Šuličová, Tatiana Šantová, Zuzana Šimová</i>		125
VÝSKYT VOMITOXÍNU V JAČMENI SIATOM <i>Michaela Harčárová, Pavel Nad', Andrej Marcin, Alena Hreško Šamudovská</i>		129
VPLYV RÔZNEJ KONCENTRÁCIE HUMÍNOVÝCH LÁTOK NA RAST BROJLEROVÝCH KURČIAT <i>Alena Hreško Šamudovská, Tereza Jančatová, Michaela Harčárová, Stanislav Hreško, Lukáš Bujňák</i>		134
DIAGNOSTIKA PANKREATICKÝCH TUMOROV A BIOMARKERY <i>Veronika Roškovičová, Jana Kaťuchová, Diana Tomašurová</i>		140
WIND CONDITIONS IN THE CITY NITRA, SLOVAKIA - PROBABILITY DISTRIBUTIONS' COMPARISON <i>Mária Michalková, Ivana Pobočíková, Zuzana Sedliačková, Daniela Jurášová</i>		146
VÝZNAM ADHERENCIE PRI LIEČBE ARTÉRIOVEJ HYPERTENZIE <i>Zuzana Novotná, Jana Cinová, Zuzana Šimová, Andrea Šuličová, Tatiana Šantová, Ľubica Derňárová</i>		156

ZMENY V OBSAHU ESENCIÁLNYCH MINERÁLNYCH PRVKOV V PLETIVÁCH OVSA VYSTAVENÝCH IÓNOM KADMIA <i>Veronika Kubová, Beáta Piršelová, Ľudmila Galuščáková, Libuša Lengyelová</i>	166
VPLYV HUMÍNOVÝCH LÁTOK A PROBIOTICKÝCH BAKTÉRIÍ NA PRODUKCIU MASTNÝCH KYSELÍN S KRÁTKYM REŤAZCOM V SLEPOM ČREVE MORIEK <i>Alena Hreško Šamudovská, Pavel Nad', Andrej Marcin, Tomáš Mihok, Michaela Harčárová, Stanislav Hreško, Lukáš Bujňák</i>	171
TECHNICKÉ MOŽNOSTI, KTORÉ ZLEPŠUJÚ ŽIVOT PŘI OCHORENÍ DM 1.TYPU <i>Tatiana Šantová, Andrea Šuličová, Zuzana Šimová</i>	179
DEKUBITY AKO OŠETROVATELSKÝ PROBLÉM <i>Tatiana Šantová, Jana Cinová, Zuzana Novotná, Ľubica Derňárová</i>	192
SLEDOVANIE BUNKOVEJ IMUNITY PRASIAŤ PRI POUŽITÍ RÔZNYCH PRÍPRAVKOV HUMÍNOVÝCH LÁTOK AKO PRÍDAVKU DO KŔMNYCH ZMESÍ <i>Stanislav Hreško, Dagmar Mudroňová, Alena Hreško Šamudovská, Lukáš Bujňák</i>	203
KOMPLEXNÝ PREHLAD O DURMANE OBYČAJNOM: OD CHARAKTERIZÁCIE K PRODUKCII TROPANOVÝCH ALKALOIDOV – MINI REVIEW <i>Jennifer Scherrens, Sofia Mikulášková, Šarlota Kaňuková, Ján Kraic</i>	210
ANALYSIS OF STUDENTS' PERCEPTIONS OF THEIR EXPERIENCES WITH DISTANCE EDUCATION IN MATHEMATICS AT THE UNIVERSITY OF ŽILINA <i>Zuzana Malacká, Eliška Malacká</i>	221
RIZIKOVÉ SPRÁVANIE PACIENTOV V OBLASTI KARDIOVASKULÁRNEHO ZDRAVIA VZHLADOM NA VYBRANÉ BEHAVIORÁLNE DETERMINANTY <i>Jana Michalková</i>	228
THE EFFECT OF pH AND BUFFER CAPACITY OF THE MEDIUM ON THE GROWTH OF <i>CUPRIAVIDUS NECATOR</i> <i>Lubomíra Jurečková, Daniela Chmelová, Miroslav Ondrejovič</i>	238
PRODUCTION OF POLYHYDROXYBUTYRATE BY THE HALOPHILIC BACTERIA <i>HALOMONAS HALOPHILA</i> <i>Zuzana Batová, Lubomíra Jurečková, Daniela Chmelová, Miroslav Ondrejovič</i>	247
PRODUCTION OF POLYHYDROXYBUTYRATE BY THE BACTERIA <i>CUPRIAVIDUS NECATOR</i> <i>Soňa Rondošová, Bianka Tóthová, Lubomíra Jurečková, Daniela Chmelová, Miroslav Ondrejovič</i>	253
CONFIDENCE INTERVALS FOR COMPARING TWO INDEPENDENT BINOMIAL PROPORTIONS IN CLINICAL TRIAL RESULTS <i>Ivana Pobočíková, Daniela Sršníková, Mária Michalková</i>	259

V. PSYCHOLOGIE, SOCIOLOGIE, PEDAGOGIKA | PSYCHOLOGY, SOCIOLOGY, PEDAGOGY

ŠTÁTNY JAZYK AKO CUDZÍ JAZYK NA VYSOKEJ ŠKOLE S VYUČOVACÍM JAZYKOM NARODNOSTNEJ MENŠINY <i>Eva Prokopcová</i>	268
HOSPICE AND PALLIATIVE TREATMENT AS ALTERNATIVES TO EUTHANASIA <i>Krzysztof Trębski</i>	276
RIZIKO VZNIKU PORÚCH PRÍJMU POTRAVY V OBDOBÍ ADOLESCENCIE <i>Zuzana Šimová, Zuzana Novotná, Ľubica Derňárová, Andrea Šuličová, Jana Cinová, Tatiana Šantová</i>	289
OBČIANSKE ORGANIZÁCIE ZA PRÁVA ŽIEN NA VZDELÁVANIE A KULTÚRNE VYŽITIE <i>Stela Jánosiová</i>	296
ETIKA A MORÁLKA UČITELE KATOLICKÉ ŠKOLY <i>Mária Hrobková, Tomáš Jablonský</i>	307
PROFESIA SESTRY V SÚČASNOM ZDRAVOTNÍCKOM SYSTÉME Z POHĽADU ŠTUDENTOV OŠETROVATEĽSTVA <i>Jana Cinová, Andrea Šuličová, Zuzana Novotná</i>	318
VZŤAH SOCIÁLNO – PSYCHOLOGICKÝCH ZLOŽIEK SOCIÁLNEJ ATMOSFÉRY, ŠTÝLU VEDENIA A ZRELOSŤ PRACOVNEJ SKUPINY <i>Beáta Dvorská, Katarína Kováč</i>	326
POSTOJE K ZAMESTNANOSTI U SENIOROV <i>Beáta Dvorská, Janka Križanovičová</i>	336
JAK NA EFEKTIVNÍ VÝUKU SKRZE JEJÍ KVALITU? <i>Jaroslav Lindr</i>	345
THE POTENTIAL OF USING THE COUNSELING METHOD IN THE PRACTICE OF SOCIAL SERVICES IN SLOVAKIA <i>Katarína Slezáková</i>	351
ANALYSIS OF SELECTED PERSONALITY CHARACTERISTICS OF PERPETRATORS AND VICTIMS OF PARTNER VIOLENCE <i>Soňa Algayerová</i>	360

DIABETES MELLITUS 2. TYPU AKO CIVILIZAČNÉ OCHORENIE <i>Andrea Šuličová, Jana Cinová, Zuzana Novotná, Ľubica Derňarová</i>	367
ETICKÝ ASPEKT V ZDRAVOTNÍCKOM PROSTREDÍ <i>Jana Cinová, Tatiana Šantová, Zuzana Šimová, Ľubica Derňarová</i>	373
OSOBNOSTNÝ RAST JEDNOTLIVCA V KONTEXTE SUPERVÍZIE V PROGRAME COUNSELING <i>Renáta Jamborová, Marta Andraščíková</i>	381
EFEKTÍVNE RIEŠENIE KYBERAGRESIE V ŠKOLÁCH <i>Kristína Bielčíková</i>	390
MAPPING THE INTEREST OF SENIORS IN DIGITAL LITERACY: AN EMPIRICAL ANALYSIS USING QUESTIONNAIRES <i>Zuzana Draková</i>	399
ANGLICKO-SLOVENSKÝ BILINGVIZMUS NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH V ČASE TECHNOLOGICKEJ INTERFERENCIE <i>Anna Hurajová, Michaela Mária Vasičáková</i>	406
RIZIKÁ MOBILNEJ KOMUNIKÁCIE: NOMOFÓBIA AKO PREJAV TECHNOLOGICKEJ INTERFERENCIE A JEJ TEORETICKOEMPIRICKÁ REFLEXIA <i>Vladimíra Hladíková</i>	416
HISTORICAL TEACHING METHODS: AN IN-DEPTH ANALYSIS OF ITALIAN RECORDER TUTORS FROM THE 17TH CENTURY <i>Katrin Sáčková</i>	427
CHARACTERISTICS AND ROLE OF SUPPORTING CHARACTERS IN KOREAN DRAMAS <i>Bianka Francistyová</i>	437
TECHNOLOGICAL INNOVATION AND INTERGENERATIONAL COOPERATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CONTEMPORARY SOCIETY <i>Zuzana Draková</i>	444
VÝCHOVNO-VZDELÁVACIE FUNKCIE PEDAGOGICKEJ INTEPRETÁCIE HUDOBNODRAMATICKÉHO DIELA <i>Ivana Jurčo</i>	452
VNÍMANIE A IMPLEMENTÁCIA INOVATÍVNYCH PRVKOV VO VÝUČBE UČITEĽMI NA PRVOM STUPNI ZŠ <i>Nikola Barčíková</i>	458
ROZVOJ KRITICKÉHO MYSLENIA ŽIAKOV AKO NÁSTROJ ELIMINÁCIE VPLYVU DEZINFORMÁCIÍ <i>David Ivanovič, Nikoleta Uherčíková</i>	466
AESTHESIS A INÉ SÚVISLOSTI V MÉDIU MAEBY <i>Xénia Bergerová</i>	474
VYUŽITIE ĽUDOVÝCH A UMELÝCH PIESNÍ V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ <i>Dominika Sondorová, Natália Černegová</i>	480
PROJECT-BASED LEARNING AS A STRATEGY OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE <i>Mária Hrobková, Zlatica Hul'ová</i>	490
POSTOJE ŠTUDENTOV VÝTVARNEJ EDUKÁCIE V OTÁZKACH MOŽNOSTÍ VYUŽITIA UI OBRAZOVÝCH GENERÁTOROV VO VÝUČBE VÝTVARNEJ VÝCHOVY – SWOT ANALÝZA <i>Anabela Sládek</i>	499
NÁROČNOSŤ CHEMICKÝCH VÝPOČTOVÝCH ÚLOH – DÔVODY NEÚSPECHU U ŽIAKOV <i>Renata Bellová, Sameliaková Magdaléna</i>	509
ZKOUMÁNÍ STRATEGIÍ ZVLÁDÁNÍ STRESU VE VZTAHU K VYBRANÝM PROFESNÍM CHARAKTERISTIKÁM U VYCHOVATELŮ V ZAŘÍZENÍCH NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE <i>Jan Tirpák, Jan Šiška</i>	519
EMOČNÁ REGULÁCIA A VZŤAHOVÁ VÄZBA U ADOLESCENTOV S CHRONICKÝM OCHORENÍM <i>Eva Vancu</i>	529
DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ, RODIČ VE VÝKONU TRESTU: DÍLČÍ VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ <i>Alois Daněk, František Vlach</i>	537
THE USE OF MUSIC THERAPY WITH CHILDREN IN THE CENTRE OF CHILDREN AND FAMILIES <i>Lenka Horváthová</i>	545
MEASURE OF EXPERIENCED STRESS FROM THE UNIVERSITY STUDIES FROM THE PERSONALITY TYPOLOGY PERSPECTIVE <i>Pavel Rosenlacher, Jaromír Tichý, Radka Kmochová</i>	551
MODERN ARCHIVISTS - THE PROBLEM OF STORING EVERYDAY MOMENTS THROUGH PHOTOS AND VIDEOS <i>Matej Majerský, Viera Kačínová</i>	563
SYSTEMATIZÁCIA TEORETICKÝCH A PRAKTICKÝCH VEDOMOSTÍ O PRÁCI S DEŤMI UTEČENCOV Z UKRAJINY V SLOVENSKÝCH ŠKOLÁCH <i>Galyna Lapshun, Myroslava Sadova</i>	571

PARENTAL INFLUENCE ON THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF CODEPENDENCY <i>Anastasiia Zelenska</i>	581
POJĘCIE AUTYSTYCZNEGO WZORCA FUNKCJONOWANIA (AWF) (EWENTUALNIE TAKŻE ROZWOJU (AWR)) W KONTEKŚCIE ZABURZENIA ZE SPEKTRUM AUTYZMU (ASD). PODOBIENSTWA, RÓŻNICE I ZASTOSOWANIE W RÓŻNYCH OBSZARACH PORADNICTWA <i>Renata Stefańska-Klar</i>	587
TEMNÁ TRIÁDA V KONTEXTE PARTNERSKÝCH VZŤAHOV V MLADEJ DOSPELOSTI <i>Iveta Schusterová, Sára Podhradská</i>	597
ŽIVOTNÁ SPOKOJNOSŤ A SEBAHODNOTENIE MLADÝCH DOSPELÝCH V SÚVISLOSTI S POUŽÍVANÍM SOCIÁLNYCH SIETÍ <i>Iveta Schusterová, Natália Opáľková</i>	608
AKTIVIZUJÚCE METÓDY VYUČOVANIA PODPORUJÚCE ROZVOJ KRITICKÉHO MYSLENIA ŽIAKOV <i>Zuzana Srenáčiková</i>	618
A VALUES BASE FOR THE NORWEGIAN KINDERGARTEN: MUTUAL RESPECT, EQUALITY, LINGUISTIC AND CULTURAL DIVERSITY <i>Marie Bajnarová</i>	625
OVERLAPPING OF DEVELOPMENTAL DOMAINS – RISK AND PROTECTIVE PERSPECTIVE <i>Daniela Mitriková, Natália Dovalovská, Kristína Cagáňová</i>	632
DIGITAL LITERACY FOR THE 21ST CENTURY IN THE CONTEXT OF LIFELONG LEARNING <i>Eva Janouchová</i>	641
ENCODING EMOTIONS INTO TV NEWS HEADLINES <i>Patricia Nagyová, Zora Hudíková</i>	647
MS V HOKEJI OPTIKOU ŠPORTOVÝCH PODCASTOV <i>Matej Čalfa, Ľudovít Hajduk</i>	659

VI. INFORMATIKA | INFORMATICS

CONTRIBUTION TO COMPUTER SIMULATION OF MECHANISMS <i>Darina Hroncová, Erik Prada, Leo Brada, Ľubica Miková, Bianka Ondrejšíková, Boris Dinič</i>	670
ANALYSIS OF JANSEN'S LINKAGE-BASED MOVEMENT <i>Leo Brada, Ľubica Miková, Darina Hroncová, Erik Prada, Peter André, Lukáš Leštach</i>	680
MULTITASKING IN THE AI ERA <i>Klára Zubková</i>	690

VII. TECHNOLOGIE, STROJÍRENSTVÍ, STAVEBNICTVÍ | TECHNOLOGIES, ENGINEERING, BUILDING INDUSTRY

OPPORTUNITIES FOR USE OF DIGITAL MANUFACTURING FOCUSING ON ADDITIVE TECHNOLOGIES IN THE RAILWAY INDUSTRY <i>Václav Nebeský, Jaromír Tichý</i>	702
ANALYSIS OF MICRO GEARS APPLIED IN ENGINEERING PRACTICE <i>Daniela Kepeň Harachová</i>	709
DESIGN AND CONSTRUCTION OF AN ACTUATOR BASED ON ANTAGONISTICALLY OPERATING NITINOL SPRINGS <i>Jaroslav Romančík, Ondrej Majerčák, Marek Vagaš</i>	717
THE USE OF SMART CONDITION MONITORING SYSTEM IN ANOMALY DETECTION <i>Róbert Rákay, Patrik Šarga</i>	724
COMPARATIVE ANALYSIS OF IOT PLATFORMS <i>Patrik Šarga, Róbert Rákay</i>	733
ÚLOHA NÁSTROJOV UMELEJ INTELIGENCIE PRI PRODUKČNÝCH FÁZACH AUDIOVIZUÁLNEJ PRODUKCIE <i>Matúš Višvader, Ján Proner</i>	742
SINGULARITY ANALYSIS OF THE PLANAR PARALLEL MECHANISM USING SCREW THEORY <i>Mária Michalková, Branislav Ftorek</i>	755
MATHEMATICAL MODEL OF UNMANNED GROUND VEHICLE <i>Bui Viet Dung, Martin Macko, Zbynek Krist, Trinh Dinh Dung, Do Quoc Vi, Pham Huu Nguyen</i>	765
KOMPARATÍVNA ANALÝZA VODÍKOVÝCH A BATÉRIOVÝCH ELEKTROMOBILOV V CESTNEJ DOPRAVE <i>Matej Barát, Miroslav Kubík, Stanislav Ďuriš</i>	772

VIII. FILOSOFIE, DĚJINY, PRÁVO | PHILOSOPHY, HISTORY, LAW

VÝZKUM JEVU DOMÁCÍHO NÁSILÍ – ČÁST I <i>Miroslav Mimra, Jiří Kubeš</i>	780
VÝZKUM JEVU DOMÁCÍHO NÁSILÍ – ČÁST II <i>Miroslav Mimra, Jiří Kubeš</i>	790
O FILOZOFII FOTOGRAFICKÉHO OBRAZU A INÝCH SÚVISLOSTIACH <i>Jozef Sedlák, Kristína Svítok Mayerová</i>	800
ARCHETYPY V SÚČASNEJ AUDIOVIZUÁLNEJ PRODUKCII <i>Mária Dolniaková</i>	807
TRESTNÉ ČINY ETRÉMIZMU V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY – HMOTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY <i>Veronika Tóthová</i>	818
CHANGES IN THE COMPETENCES OF THE WORLD HEALTH ORGANISATION IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH AND POSSIBLE RISKS OF MANAGING PANDEMICS <i>Peter Jurišta</i>	827
JANE ADDAMS IN CONTEXT OF AMERICAN PRAGMATISM <i>Michaela Tóthová</i>	839
NEMECKÁ POPULÁCIA TEKOVSKEJ STOLICE POHĽADOM BELOVÝCH VEDOMOSTÍ <i>Pavol Krajčovič</i>	846

SYSTEMATIZÁCIA TEORETICKÝCH A PRAKTICKÝCH VEDOMOSTÍ O PRÁCI S DEŤMI UTEČENCOV Z UKRAJINY V SLOVENSKÝCH ŠKOLÁCH

SYSTEMATISATION OF THEORETICAL AND PRACTICAL KNOWLEDGE ON WORKING WITH REFUGEE CHILDREN FROM UKRAINE IN SLOVAK SCHOOLS

Galyna Lapshun, Myroslava Sadova

Abstrakt

Článok odôvodňuje hlavné smery organizovania psychosociálnej pomoci deťom utečencov v školách v Bratislave. V teoretickej rovine sú analyzované výsledky výskumov zahraničných vedcov v tejto oblasti. Identifikujeme hlavné problémy, ktoré ovplyvňujú adaptáciu detí utečencov. Opisujeme model Kim, Dowdy, Furlong a You, ktorý skúma osobnostné črty a pozitívne psychologické orientácie adolescentov: vzťah s emocionálnym distresom a životnou spokojnosťou sprostredkovaný školskou začlenenosťou. Preberáme praktické príklady organizovania podpory pre deti utečencov (jazykové kurzy, stretnutia v rámci programu psychosociálnej podpory STRONG). Zdôrazňujú perspektívy ďalšieho výskumu v oblasti skúmania osobnostných črt, ktoré môžu ovplyvniť adaptáciu detí utečencov.

Kľúčové slová: *psychosociálna podpora, sociálno-emocionálne zdravie, životná spokojnosť, školská začlenenosť, pozitívne psychologické orientácie, osobnostné črty, program STRONG, utečenci.*

Abstracts

The article justifies the main directions of organizing psychosocial help for refugee children in schools in Bratislava. In the theoretical level, the results of researches of foreign scientists in this field are analysed. The main problems affecting the adaptation of refugee children are identified. We describe a model Kim, Dowdy, Furlong a You that examines personality traits and positive psychological orientations of adolescents: the relationship with emotional distress and life satisfaction mediated by school inclusion. We discuss practical examples of organizing support for refugee children (language courses, meetings within the STRONG psychosocial support program). They highlight perspectives for further research in exploring personality traits that may influence refugee children's adaptation.

Keywords: *psychosocial support, social-emotional health, life satisfaction, school inclusion, positive psychological orientations, personality traits, STRONG program, refugee children.*

1 DÔLEŽITOSTI ORGANIZÁCIE PODPORY PRE DETI UTEČENCOV Z UKRAJINY

Príchod detí z Ukrajiny predstavuje po koronakríze pre školy ďalšiu výzvu. Slovenské školy navštevuje 11 747 žiakov z Ukrajiny. Vyplýva to z údajov o počte odídencov z Ukrajiny k 30.04 2024, ktoré zverejnilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR na svojom webe. Do základných škôl chodí najviac žiakov z Ukrajiny v Bratislavskom kraji (2 603). Ani tieto údaje nám však neposkytujú úplný obraz o tom, pod akým tlakom slovenské školy sú alebo v blízkej budúcnosti budú. Ukrajinský spravodajský portál 24 Zakordon zároveň uvádza, že na Slovensku chodí do škôl len 59 percent detí utečencov, pretože školská

dochádzka doteraz nebola povinná. Štatistiky tiež neodrážajú počet detí utečencov, ktoré počas týchto rokov zmenili svoj štatút, keďže ich rodičia si našli trvalé zamestnanie na Slovensku. Môžeme však povedať, že tieto deti sa plne adaptovali na podmienky nového života a naučili sa slovenský jazyk na vysokej úrovni? Samozrejme, že nie. Presťahovanie týchto detí je tiež vyvolané vojnou a ich adaptácia sa bude líšiť od adaptácie detí pracovných migrantov.

Deťom utekajúcim pred vojnou treba zabezpečiť dostupné a kvalitné vzdelávanie, ktoré bude zohľadňovať ich špecifické potreby. To však vyžaduje zo strany škôl nemalé úsilie. Uvedomujeme si tiež, že možnosti psychológa a tímu učiteľov nie sú neobmedzené. Preto je pre nás dôležité pochopiť, ktoré psychologické premenné by sme mali brať do úvahy, aby sme mohli deti lepšie začleniť do školy. A identifikovať tie deti, ktorým by sa malo pomôcť ako prvým alebo ktorým by mal psychológ venovať väčšiu pozornosť.

Na túto problematiku sa však musíme pozrieť širšie. Deti utečencov sa nachádzajú v obzvlášť ťažkých podmienkach. V tejto etape života sú predstaviteľmi nízkoprájmových vrstiev spoločnosti, sú sociálne slabo chránené, nepoznajú alebo slabo ovládajú jazyk a postupy nového školského systému. Okrem toho, utečenci na rozdiel od ekonomických migrantov neplánovali sťahovanie (Burkovská, 2003). V dôsledku toho naň neboli finančne ani psychicky pripravení. Preto je dôležitou témou sociálno-emocionálne zdravie detí utečencov.

Hlavný cieľ našej štúdie: Systematizovať niektoré teoretické a praktické poznatky o poskytovaní psycho-emocionálnej podpory deťom z Ukrajiny. Zistiť vzťah medzi niektorými osobnostnými črtami, sociálno-emocionálnym zdravím a školskou začlenenosťou u adolescentov utečencov z Ukrajiny, ktorí navštevujú školy v Bratislave na Slovensku. Identifikovať možné praktické kroky pri organizovaní pomoci pre lepšiu adaptáciu detí utečencov.

Metodologický základ štúdie tvorili práce zahraničných vedcov v oblasti oblasti životnej spokojnosti, školskej začlenenosti, školskej adaptácie detí: Kim, E., Dowdy, E., Furlong, M., & You, Stefanenko T.G., Majerčáková Albertová S., Arslan K., Claire W. Crooks, Berry D. W., Pourtinga A. X., Stull M. X., Dasen P. R., Dura-Vila, Klasen, Makatini, Rahini, Hodes, BurkovskáT. V., Claire V. Crooks, Sharon Hoover, Alexandra C. G., Gajdošová E., Radnoti E., Bisaki V. a ďalších autorov.

Podľa medzinárodných výskumov má mnoho detí a mládeže utečencov významné potreby v oblasti duševného zdravia (Durà-Vilà, Klasen, Makatini, Rahini, & Hodes, 2012).

2 HLAVNÉ PROBLÉMY A KLÚČOVÉ ROZDIELY V ADAPTÁCII DETÍ MIGRANTOV A UTEČENCOV NA NOVÉ SOCIOKULTÚRNE PROSTREDIE

Jednou z hlavných podmienok optimálneho vstupu človeka do nového sociálneho prostredia je proces aktívnej adaptácie jednotlivca na podmienky meniaceho sa prostredia, t. j. sociálno-psychologická a kultúrna adaptácia.

Adaptácia ako pojem vyjadruje podstatu vzťahu medzi živými organizmami a prostredím. Vo všeobecnosti vyjadruje základné zákonitosti, ktoré zabezpečujú existenciu rôznych systémov za určitej interakcie vnútorných a vonkajších podmienok ich existencie. Adaptáciu možno chápať aj ako prispôsobenie sa človeka alebo skupiny novému prostrediu a čiastočne aj prispôsobenie sa tohto prostredia im za účelom vzájomného spolužitia a interakcie vo všetkých sférach spoločenského života. (Evtukh, 1990)

Proces adaptácie utečeneckých rodín na nové podmienky prebieha prostredníctvom závažných ekonomických, kultúrnych a psychologických zmien. Stupeň adaptačnej schopnosti utečencov je určený závažnosťou "kultúrneho šoku" u migrantov, ich individuálnymi a osobnostnými charakteristikami, podmienkami adaptácie, pripravenosťou na zmenu, znalosťou jazyka, kultúry, životných podmienok, podobnosťami a rozdielmi medzi kultúrami atď.

Deti utečencov sa nachádzajú v obzvlášť ťažkých podmienkach. V tejto etape života sú predstaviteľmi nízkoprijimových vrstiev spoločnosti, sú sociálne slabo chránené, nepoznajú alebo slabo ovládajú jazyk a postupy nového školského systému. Okrem toho utečenci na rozdiel od ekonomických migrantov neplánovali sťahovanie (Burkovská, 2003). V dôsledku toho naň neboli finančne ani psychicky pripravení. Preto je dôležitou témou, ktorej sa budeme v našej práci venovať, sociálno-emocionálne zdravie detí utečencov.

Analýzy migračných procesov by mali zohľadňovať množstvo objektívnych okolností, ktoré môžu ovplyvniť charakter adaptácie a špecifiká duševného vývinu dospelých.

Po prvé, utečenectvo je najčastejšie diktované objektívnymi obavami dospelých. Rozhodnutie presťahovať sa do inej krajiny teda vo väčšine prípadov prijímajú rodičia alebo jeden z rodičov. Názor dospelujúceho, ak sa berie do úvahy, často nie je rozhodujúci. Prípadne vôbec neexistuje možnosť voľby (ľudia sú nútení zachrániť si život). V dôsledku toho neplánované rýchle presťahovanie pôsobí na dospelujúceho ako traumatizujúci faktor, pretože znamená vytrhnutie z bežného kultúrneho prostredia (dvor, mesto, škola) a zo zaužívaného okruhu komunikácie (spolužiaci, známi, priatelia). To všetko spolu môže brániť úspešnej akulturácii v novom sociálnom prostredí.

Po druhé, je potrebné zohľadniť stupeň dobrovoľnosti alebo nevyhnutnosti zmeny bydliska. Prísťahovalectvo znamená dobrovoľnosť zmeny, ku ktorej dochádza z vôle rodiny, zatiaľ čo utečenci sú nútení opustiť svoju rodnú krajinu v dôsledku prírodných katastrof, vojenských akcií a iných ťažkých situácií, často spojených s úplným zničením obvyklého spôsobu života a sociálneho prostredia. Dospelujúci, ktorí opustili svoju krajinu ako utečenci, častejšie čelia situácii psychického znevýhodnenia. Je to spôsobené tým, že územné presídlenie nie je spôsobené pull faktormi, ktoré priťahujú do novej spoločnosti, ako je to v prípade prisťahovalcov, ale push faktormi, ktoré vyvíjajú tlak a nútia k odchodu: potreba zmeniť miesto pobytu, strata časti alebo celého majetku, neistota štatútu utečenca na novom území, obmedzené možnosti a často aj nemožnosť výberu miesta presídlenia. (Berry, Pourtinga, Stull, Dasen, 2007). Tieto podmienky môžu prispieť k ťažkostiam dospelujúceho pri adaptácii na nové kultúrne prostredie.

Po tretie, existujú rôzne časové rámce migrácie, ktoré sa môžu pohybovať od dlhodobého pobytu v inom kultúrnom prostredí s následným návratom do domovskej krajiny až po trvalé presídlenie. (Stefanenko, 2014). Faktorom, ktorý si zaslúži osobitnú pozornosť, je nešpecifikované trvanie migrácie - keď si migranti neuvedomujú, ako dlho zostanú v inom prostredí a či sa budú môcť vrátiť.

Tieto okolnosti môžu mať veľký vplyv na povahu adaptácie dospelujúcich na nové kultúrne prostredie. Interkultúrna adaptácia sa považuje "za komplexný proces, v prípade ktorého úspešného ukončenia človek dosiahne konformitu (kompatibilitu) s novým kultúrnym prostredím, prijme jeho tradície za svoje a koná v súlade s nimi" (Stefanenko, 2014). Stefanenko hovorí o dvoch vzájomne prepojených typoch adaptácie:

- psychologickú adaptáciu ako pocit spokojnosti a plnosti života;
- sociokultúrnú adaptáciu v podobe účasti človeka na sociálnom živote novej skupiny ako plnohodnotného interakčného partnera.

Takýto prístup k adaptácii ako takej a úspešnej adaptácii jednotlivca silne rezonuje s prístupom Sylvie Mayerčákovej k chápaniu sociálno-emocionálneho zdravia. "Zjednodušene je možné sociálno-emocionálne zdravie definovať v zmysle dvoch základných dimenzií, z ktorých pozostáva. Konkrétne ide o sociálne a emocionálne zdravie, ktoré zásadne ovplyvňujú pozitívny vývin dieťaťa ako člena spoločnosti." (Mayerčáková Albertová, 2020).

Preto sme dospeli k záveru, že *adaptácia utečencov v období adolescencie by sa mala posudzovať v kontexte sociálno-emocionálneho zdravia a školského začlenenia*. Do úvahy by sa mali brať aj individuálne charakteristiky, ktoré túto adaptáciu ovplyvňujú.

2.1 Sociálno-emocionálne zdravie

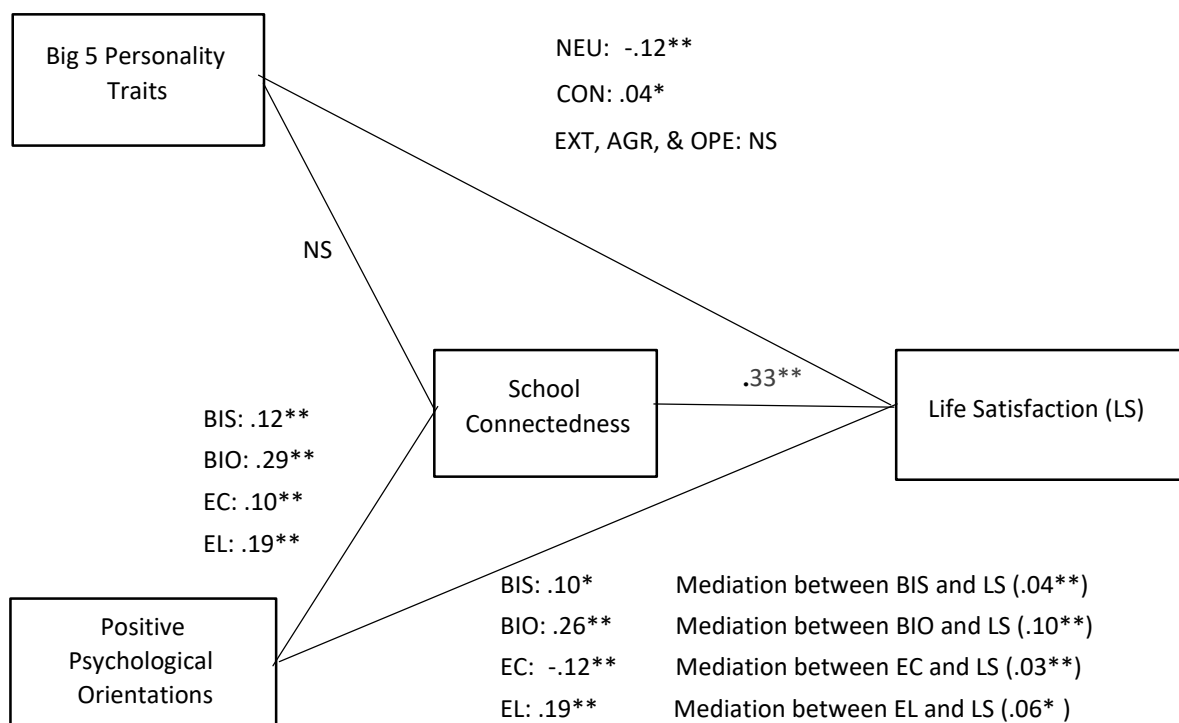
Sociálno-emocionálne zdravie je psychologický konštrukt, ktorý zahŕňa širokú škálu aspektov psychickej pohody a pohody interakcií človeka s jeho sociálnym prostredím. Je založený na psychologických princípoch a výskume, ktorý zohľadňuje emocionálne aj sociálne faktory, ovplyvňujúce celkovú pohodu človeka.

Chápanie najdôležitejších charakteristík sociálno-emocionálneho zdravia sa môže líšiť v závislosti od cieľov a zámerov výskumníkov aj odborníkov, ktorí sa venujú jeho podpore. Keďže sa však náš výskum zaoberá sociálno-emocionálnym zdravím utečencov ako predstaviteľov jedinečnej kultúry v inej krajine, chceli by sme naše chápanie sociálno-emocionálneho zdravia založiť na medzikultúrnom chápaní tohto pojmu, aby sme našli spoločnú reč autorov z rôznych krajín.

Úvahy o sociálno-emocionálnom zdraví by sme chceli začať myšlienkami slovenskej autorky Silvie Majerčákovej Albertovej, ktorá ho vo svojich výskumoch podmienene rozdělila na základné dimenzie, z ktorých sa skladá. „Konkrétne ide o sociálne a emocionálne zdravie, ktoré zásadne ovplyvňujú pozitívny vývin dieťaťa ako člena spoločnosti.” (Silvia Majerčáková Albertová, 2019). Kim, Dowdy, Furlong a You (2018) poznamenali, že súčasné modely zdôrazňujú súvislosť medzi flexibilnou pozitívnou psychologickou orientáciou a lepšou kvalitou života. Rozhodli sa preskúmať, či tieto pozitívne orientácie poskytujú podobne výrazné účinky na kvalitu života, a to nad rámec dlhodobých známych súvislostí medzi kvalitou života a osobnostnými, menej flexibilnými osobnostnými črtami. Skúmali vzťah medzi osobnostnými vlastnosťami adolescentov, pozitívnymi psychologickými orientáciami a osobným hodnotením kvality života. Tieto vzťahy boli ďalej analyzované s prihliadnutím na sprostredkujúci vplyv dôležitého faktora, akým je školská začlenenosť. Výsledky sa získali aj pre faktory ako neuroticizmus, extravergia, otvorenosť voči skúsenosti, súhlasnosť a svedomitosť, údaje zo Social Emotional Health Survey-Secondary (viera v seba, viera v druhých, emocionálna kompetencia a angažovanosť v živote) a skóre školskej začlenenosti.

Vo svojej štúdii navrhli niekoľko hypotéz: 1) školská začlenenosť je dôležitou premennou súvisiacou s kvalitou života (životnou spokojnosťou a emocionálnym distresom) v adolescencii; bude teda mediátorom vzťahu medzi osobnostnými charakteristikami a kvalitou života (emocionálnym distresom) u adolescentov; 2) školská začlenenosť je dôležitou premennou súvisiacou s kvalitou života (životnou spokojnosťou a emocionálnym distresom) v adolescencii; bude teda mediátorom vzťahu medzi pozitívnymi psychologickými orientáciami (sociálno-emocionálnym zdravím) a kvalitou života.

Obr. 1. Osobnostné črty a pozitívne psychologické orientácie adolescentov: Vzťah s emocionálnym distresom a životnou spokojnosťou sprostredkovaný školskou začlenenosťou

EXT = extravézia, NEU = Neuroticizmus, AGR = súhlasnosť, CON = svedomitosť, OPE = otvorenosť voči skúsenosti

BIS = viera v seba (sebauvedomenie /sebapoznanie, vytrvalosť, sebaúčinnosť), BIO = viera v iných (podpora rovesníkov, učiteľov, rodiny), EC = emočná kompetencia (empatia, emočná regulácia, odložené uspokojenie a sebakontrola), EL = angažovanosť v živote (vdácnosť, radosť, optimizmus)

Výsledky a analýzy ukázali, že:

- pozitívna psychologická orientácia (sociálno-emocionálne zdravie) je silnejším ukazovateľom pozitívnej životnej adaptácie (životnej spokojnosti) ako ktorákoľvek z osobnostných črt;
- neuroticizmus je silnejším ukazovateľom negatívnej životnej adaptácie (emocionálneho distresu) ako ktorákoľvek z pozitívnych psychologických orientácií;
- iba pozitívne psychologické orientácie mali významné nepriame vzťahy s kvalitou života prostredníctvom školskej začlenenosti.

Tieto výsledky sú v súlade s úplným modelom duševného zdravia - pozitívne a negatívne ukazovatele duševného zdravia sú súvisiace, ale odlišné konštrukty. Ako možno ovplyvniť sociálno-emocionálne zdravie? Sociálno-emocionálne zdravie možno považovať za súčasť rozvoja (tréningu) sociálno-emocionálnych kompetencií. V tejto oblasti existuje všeobecný prístup aj dôraz, ktorý kladú rôzni autori v rôznych krajinách. Organizácia CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning), ktorá pôsobí v USA, identifikuje päť kompetencií sociálno-emocionálneho učenia. Ich koncepcia "whole child" zahŕňa tieto schopnosti: (1) rozvíjať zdravé osobné vzťahy, (2) správať sa k druhým s rešpektom a dôstojnosťou, (3) rozvíjať kognitívne schopnosti riešiť problémy a myslieť tvorivo, (4) uspieť v postsekundárnom vzdelávaní a na trhu práce a (5) byť prínosným občanom v demokracii (Greenberg, 2023). David Weare podporuje tému sociálno-emocionálneho učenia v Spojenom kráľovstve. Je presvedčený o tom, že na rozvoj emocionálnej pohody žiakov je dôležité vytvoriť podporné vzdelávacie prostredie.

Vo Švédsku sa kladie dôraz na výučbu sociálnych a emocionálnych zručností v prvých ročníkoch. Tento prístup zahŕňa rozvoj sebaúcty, empatie a zvládania stresu. Vzdelávacie inštitúcie sa aktívne zapojili do programu Socialt och Emotionellt Lärande (SEL – sociálne a emocionálne učenia) (Hebb, 2022)

Furlong použil zaujímavý prístup. Vzhľadom na Dotazník sociálno-emocionálneho zdravia považoval za prejav tohto zdravia 12 pozitívnych psychologických orientácií (Kim , Furlong, Dowdy, 2018). Na Slovensku by sme radi spomenuli práce Prof. Evy Gajdošovej, PhD, Mgr. Erika Radnótiho, PhD et al., ktorí sa od negatívnej paradigmy posunuli k pozitívnym vlastnostiam a vnútorným psychickým zdrojom osobnosti, umožňujúcim odolávať rizikám a nebezpečenstvám v oblasti sociálno-emocionálneho zdravia. Máme na mysli salutogenetickú paradigmu. Tento pozitívny prístup zdôrazňuje štúdium troch zložiek: pozitívnych emócií (sebadôvera, nádej, radosť, šťastie, pohoda), pozitívnych vlastností (altruizmus, nezdolnosť, múdrosť) a ľudských schopností (nadanie, inteligencia atď.) (Gajdošová, Radnoti, Bisaki, 2018) Preto mnohé školy v Bratislave spustili program psychosociálnej podpory pre novoprijaté deti s názvom STRONG.

2.2 Čo predstavuje program STRONG?

Výskum Claire W. Crooksovej, Sharon Hooverovej a Alexandra Smitha vypracoval štúdiu uskutočniteľnosti školskej intervencie STRONG zameranú na zlepšenie odolnosti novoprijatých mladých ľudí. Toto pilotné hodnotenie poskytlo dôkazy, že skupinová školská intervencia pre deti a mladých ľudí z radov utečencov je uskutočniteľný prístup s potenciálne významnými pozitívnymi účinkami a oblasť, ktorú treba ďalej skúmať (Claire V. Crooks, Sharon Hoover, Alexandra C. G., 2020). Program STRONG bol vyvinutý na podporu individuálnych silných stránok a zručností pri zvládaní adaptačných ťažkostí. Napríklad prvé stretnutie sa nazýva «Moje vnútorné silné stránky a zdroje vonkajšej podpory», a piate má tému «Používanie pozitívnych myšlienok». Niekoľko sedení čerpá z prístupov kognitívno-behaviorálnej terapie, ktoré sa ukázali ako účinné pri školskej intervencii v prípade traumy vo všeobecnosti (Allison & Ferreira, 2017; Hoover et al., 2018; Ngo et al., 2008) a so študentmi utečencami a prisťahovalcami (Sullivan & Simonson, 2016; Tyrer & Fazel, 2014). Študenti si počas sedení a medzi nimi precvičujú zručnosti zvládania stresu vrátane relaxácie, meranie a zvládanie distresu a kognitívne zvládanie. Autorský tím napísala tento program pre deti utečencov zo Sýrie. A potom ho prispôbil pre ukrajinských utečencov. Pozostáva z 10 skupinových stretnutí detí, ako aj z ďalších stretnutí.

Výsledky, ktoré zverejnili kanadskí kolegovia, ktorí realizovali program STRONG, opisujú radikálne pozitívnu zmenu (Bowen et al., 2009). Za hlavné oblasti sa považovali: zlepšenie vzájomných vzťahov medzi študentmi, zlepšenie zvládania stresu a zručností pri jeho zvládaní a pozitívnejší pohľad na svet. Samozrejme, takýto program pomoci nie je jediný, ktorý je možné použiť v školách na prácu s deťmi utečencov. STRONG je len príkladom praktickej práce na rozvíjanie dôležitých premenných, ako je sebavedomie, vytrvalosť, viera v iných (podpora rovesníkov, učiteľov, rodiny), empatia, sebakontrola, vďačnosť, radosť, optimizmus a pod.

2.3 Školská začlenenosť

Je dôležité pochopiť, že presťahovanie do nového kultúrneho prostredia nevedie automaticky k interakcii medzi predstaviteľmi rôznych kultúr, ale vytvára podmienky pre takúto interakciu. (Stefanenko,1999)

James P. Comer (1998) vo svojich prácach zdôrazňuje význam "školskej komunity". Podľa neho školská komunita ako konštrukt zahŕňa spojenie medzi žiakmi, učiteľmi, rodičmi a ostatnými členmi školskej spoločnosti. Škola zohráva ústrednú úlohu v každodennom živote

adolescentov. Ak majú adolescenti dobré vzťahy s ostatnými v školskom prostredí (učiteľmi a rovesníkmi), pociťujú príslušnosť k svojej škole (Willms 2003), tzv. Školsku začlenenosť.

Existuje množstvo štúdií, ktoré preukázali súvislosť medzi nedostatkom začlenenosti škole a celým radom emocionálnych a sociálnych problémov. Zistilo sa napríklad, že školská začlenenosť súvisí s depresiou, postojom k násiliu (Balkis et al. 2005), osamelosťou, užívaním alkoholu a drog (Marsilla a Kulis, 2003; Rostosky et al. 2003).

Pocit začlenenosti zahŕňa dva polárne ukazovatele. Na jednej strane je "prijatie" a na druhej strane "odcudzenie" ako nedostatok pocitu (Arslan1 & Duru, 2016). Z tohto dôvodu Malone (2012) navrhuje, aby sa pri hodnotení školskej začlenenosti zohľadnili individuálne rozdiely v hodnotení so znamienkom plus aj mínus. Teda ukazovatele akceptácie, ako aj ukazovatele explicitného vylúčenia. Explicitné vylúčenie zo skupiny vedie k osamelosti. Osamelosť adolescenti často vnímajú v súvislosti s nedostatkom porozumenia, záujmu, dôvery a ochoty počúvať. Adolescenti, ktorí sa sťažujú na osamelosť, sa často odvolávajú na nedostatok priateľov a ťažkosti pri nadväzovaní priateľstiev (Venger, Desyatnikova, 1995). V štúdiu A. L. Vengera a Y. M. Desyatnikovej poukázali na psychologické syndrómy adaptačných ťažkostí v novom kultúrnom prostredí, ktoré sú typické pre migrantov vo veku staršej adolescencie. Štúdia bola založená na analýze dospelých migrantov z rôznych krajín bývalého ZSSR žijúcich v Izraeli. Psychologické syndrómy adaptačných ťažkostí zahŕňali psychickú uzavretosť, ktorá sa prejavuje uzavretosťou do seba; rodinnú a skupinovú izoláciu, napríklad izoláciu v rodine alebo v skupine rovesníkov; a sociálnu dezorientáciu, keď sú pokusy o integráciu do spoločnosti neúspešné z dôvodu nepochopenia spoločenských noriem (1995).

Tak sme dospeli k záveru, že školská začlenenosť nie je možná bez vysvetlenia školského systému (nového pre utečencov) a pochopenia spoločenských noriem. Počas individuálnych stretnutí s deťmi utečencov a ich zákonnými zástupcami sa stále stretávame s nepochopením a neznalosťou viacerých noriem a školských pravidiel, čo klienti vnímajú ako adaptačné problémy. Preto je neustále informovanie detí utečencov a ich zákonných zástupcov, zisťovanie kvalitatívnej spätnej väzby dôležitou, aj keď veľmi prácnou činnosťou školského podporného tímu.

2.3.1 Dôležitosť organizácie doučovania slovenského jazyka

V tejto súvislosti by sme sa chceli dotknúť aj ďalšej dôležitej témy pre deti utečencov - organizácie pomoci pri vyučovaní slovenského jazyka. Iba kvalitná komunikácia medzi dieťaťom a jeho slovenskými rovesníkmi v škole umožní plnohodnotné začlenenie dieťaťa do školského prostredia. Treba si uvedomiť, že pracovní migranti, ktorí sa plánovali presťahovať, boli finančne pripravení na výučbu jazyka. Okrem toho v tom videli zmysel a potrebu. Na druhej strane, utečenci sú často málo motivovaní učiť sa jazyk, čo ovplyvňuje aj ich celkové študijné výsledky. Okrem toho nemajú finančné možnosti na doučenie slovenčiny. Práve škola môže zorganizovať potrebné kurzy pre utečencov, motivovať ich, aby sa zlepšili v slovenčine a nadviazali nové priateľstvá. Ak si škola uvedomí, že nemá špeciálne vyškolených učiteľov, materiály a finančné prostriedky, práve jej ďalšie požiadavky na riešenie tohto problému môžu viesť k zriadeniu okresných centier jazykovej pomoci pre deti utečencov. Zamlčovanie problému alebo vnímanie jazykového problému ako „problému konkrétneho utečenca a jeho rodiny“ môže viesť k nárastu počtu nezačlenených detí v školách. Takéto školy môžu v budúcnosti naraziť na nové výzvy.

2.3.2. Špecifiká práce v skupinách utečencov

Praktická práca v školách nás priviedla aj k ďalšiemu dôležitému záveru: potreby novoprijatých detí a detí v procese aktívnej adaptácie sú odlišné. V dôsledku toho sa výrazne líši aj organizácia potrebnej pomoci. U novopríchodzích detí bola práca s ich vnútorným pocitom bezpečia prvoradá a najproduktívnejšia práca sa vykonávala výlučne v skupinách

ukrajinských žiakov. Keďže práca na zlepšení školskej začlenenosti by sa nemala obmedzovať len na prácu s deťmi utečencami, ale mala by sa týkať celej triedy. To umožní slovenským žiakom lepšie pochopiť svojich ukrajinských spolužiakov a nájsť spôsoby, ako organizovať spoluprácu. Koniec koncov, interakcia s veľkým počtom spolužiakov s iným materinským jazykom a inou kultúrou je novou skúsenosťou aj pre slovenských žiakov.

3 BODY NA DISKUSIU

Kuzhlnaya A.V., ktorá skúmala špecifiká subjektívnej pohody utečencov a nútených migrantov, zistila, že individuálno-osobnostné charakteristiky, na základe ktorých sa formuje spokojnosť so všetkými sférami života a jej hodnotenie, majú väčší vplyv na úroveň subjektívnej pohody osobnosti ako exogénne faktory a objektívne životné podmienky (2015). Tieto údaje nám umožňujú predpokladať, že existujú dôležité osobnostné črty, ktoré tiež môžu významne ovplyvniť kvalitu adaptácie, školskú začlenenosť a sociálno-emocionálne zdravie utečencov. Napríklad, Kim, Dowdy, Furlong a You (2018) zistili, že neuroticizmus je silnejším ukazovateľom negatívnej životnej adaptácie (emocionálneho distresu) ako ktorákoľvek z pozitívnych psychologických orientácií. Rovnako štúdie o úzkosti v modernom svete ukazujú, že okrem úzkostných stavov vyvolaných vonkajšími faktormi, treba brať do úvahy aj hlboké nevedomé obavy, ktoré jedincovi bránia cítiť sa bezpečne (Davydov, 2015). Je známe, že nedostatočná odolnosť voči nepriaznivým faktorom je do značnej miery spôsobená osobnostnými charakteristikami, najmä úrovňou úzkosti (Nekhoroshkova et al., 2015). Vo všeobecnosti emócia úzkosti zohráva pre človeka pozitívnu úlohu, umožňuje zvýšiť adaptačné schopnosti organizmu a mobilizovať sily na dosiahnutie želaného výsledku. Ako každá iná emócia, aj úzkosť je nevyhnutným faktorom prežitia (Kovpak, 2014). Ale v tých prípadoch, keď sklon jedinca prežívať stav úzkosti nadobúda charakter osobnostnej črty, je akceptované hovoriť o úzkostlivosti, ktorá zasa môže byť normálna aj patologická. Keďže ide o stabilnú osobnostnú črtu, vysoká miera úzkostlivosti má často negatívne dôsledky. Zvýšená úroveň úzkostlivosti podmieňuje vysokú citlivosť človeka na účinky stresu, tendenciu vidieť ohrozenie v objektívnej bezpečnosti situácie, predispozíciu k intenzívnemu prežívaniu úzkosti, ktorá nie je adekvátna miere objektívneho ohrozenia (Nekhoroshkova et al, 2014). Táto vlastnosť osobnosti vedie k viacerým poruchám rozvoja, nepriaznivo ovplyvňuje funkčný stav, zhoršuje schopnosť koncentrácie, spôsobuje pokles ukazovateľov pozornosti, pamäti a asociatívneho myslenia (Nekhoroshkova et al, 2014). Podrobné preskúmanie tejto témy, zistenie vzťahov medzi individuálnymi osobnostnými črtami, ukazovateľmi školskej začlenenosti a sociálno-emocionálnym zdravím je ďalšou výskumnou výzvou.

Použitá literatúra

1. ARSLAN G. & DURU E. (2016) *Initial Development and Validation of the School Belongingness Scale* doi:10.1007/s12187-016-9414-y.
2. BERRY D. W., POURTINGA A. X., STULL M. X., DASEN P. R. (2007). *Cross-cultural psychology*. ISBN:966-8324-30-7,0-521-64617, <https://www.livelib.ru/book/1000190871krosskulturnaya-psiologiya-issledovaniya-i-primenenie-dzhon-v-berri> (556 s)
3. BOWEN R.C., OFFORD D.R., BOZLE M.H. (1990) *The prevalence of overanxious disorder and separation anxiety disorder: Results from the Ontario Child Health Study*. Journal of the American Academy of Child and Adolescents Psychiatry. Vol. 29. № 5. (753–758 s).
4. BURKOVSKÁ T. V. (2003) *Sociokultúrna adaptácia adolescentov z rodín migrantov: Autorská práca*. Brjansk. (27 s).

5. CLAIRE V. CROOKS, SHARON HOOVER, ALEKSANDRA C. G. (2020). *Feasibility trial of the school-based STRONG intervention to promote resilience among newcomer youth*. 2020. 15 s. Dostupné na: <https://www.csmh.uwo.ca/docs/Crooks-Hoover-Smith-STRONG-2020.pdf>
6. COMER J.P., WOODRUFF D.W. (1998), *Mental Health in Schools* (499-513 s).
7. DAVYDOV A.S. (2015)/ *Age-related features of the correlation of anxiety and characteristics of the value-demanding sphere of the individual*. Vestnik Yuzhno-Ural'skogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya: Psihologiya Vol. 8, № 4. (5-12 s).
8. DURA-VILA, KLASSEN, MAKARTNI, RAHINI & HODES (2012) *Mental health problems of young refugees: duration of settlement, risk factors and community-based interventions* 23 s. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23104967/>
9. EVTUKHV. B. (1990) *Imigranti v cudzom národnom prostredí: problémy adaptácie. Migrácia a migranti vo svete kapitálu*. Kyjev. (170-181 s).
10. GAJDOŠOVA E., RADNOTI, E., BISAKI V. (2018) *Sociálno-emocionálne zdravie a prežívanie šťastia u študentov stredných škôl*. Školský psychológ/Školní psycholog (muni.cz) ISSN: 2695-0154 (online).
11. GREENBERG M. T. (2023) *Evidence for Social and Emotional Learning in Schools (Research Brief)* Evidence for Social and Emotional Learning in Schools (semanticscholar.org)
12. HEBB T. T. (2023) *Správa OECD SEL na prekonanie výziev Ukazuje, ktoré sociálne a emocionálne zručnosti sú okrem iného kľúčové pre psychickú pohodu a sociálne zručnosti 15-ročných detí*. Ktoré zároveň podporujú učenie. OECD:s SEL-rapport för att klara utmaningar Den visar vilka sociala och emotionella färdigheter som är avgörande för bland annat psykologiskt välbefinnande och sociala förmågor för 15-åringar. Vilka också gynnar lärandet. - skolkunskap.se
13. KIM E., DOWDY E., FURLONG M., & YOU S. (2018). *Complete mental health screening: psychological strengths and life satisfaction in Korean students*. Child Indicators Research. doi: 10.1007/s12187-018-9561- 4
14. KIM E., DOWDY E., FURLONG M., & FELIX D. E. (2014). *Exploring the relative contributions of the strength and distress components of dual-factor complete mental health screening*. Canadian Journal of School Psychology, 29, 127–140. doi:10.1177/0829573514529567
15. KOVPAK D.V. (2014). *Strahi, trevogi, fobii... Kak ot nih izbavit'sya?* Prakticheskoe rukovodstvo psihoterapevta. S-P: Nauka i Tekhnika (285 s)
16. KUZHILNAYA A. V. (2015). *O pristupoch k štúdiu subjektívnej pohody osobnosti v zahraničných štúdiách*. Psychopedagogika v orgánoch činných v trestnom konaní. № 1 (60). (83-86 s).
17. MAJERČÁKOVÁ ALBERTOVÁ S. (2020). *Social-emotional health of pupils in early adolescence in relation to school membership, prosocial behavior and personality*. In. Applied psychology in school, Almanac of scientific studies (pp. 7-30), České Budejovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 879-80-7556-062-9. ISBN 978-80-7556-061-2
18. MALONE G. P., PILLOW D. R., & OSMAN A. (2012). *The General Belongingness Scale (GBS): assessing achieved belongingness. Personality and Individual Differences*, 52 (311–316 s).
19. NEKHOROSHKOVA A.N., GRIBANOV A.V., DZHOS YU.S. (2014). *The problem of anxiety as a complex psychophysiological phenomenon*, Human Ecology No. 6. P. 47-54.
20. NEKHOROSHKOVA A.N., GRIBANOV A.V., KOZHEVNIKOVA I.S. (2015). *Neurophysiology of Child Anxiety: A Monograph*. Arhangel'sk: SAFU. (108 s)

21. STRFANENKO T.G. (1999) *Etnopsychológia*. - M: Ústav psychológie Ruskej akadémie vied, Akademický projekt, (320 s).
22. VENGER A.L., DESJATNIKOVA Y.M. (1995) *Skupinová práca so stredoškólákmi zameraná na ich adaptáciu na nové sociálne podmienky*. Voprosy Psychologii, № 1, (54-61 s)
23. WILLMS J., (2003) Student Engagement at School: A Sense of Belonging and Participation: Results from PISA 2000, doi:10.1787/9789264018938-en

Kontakt

Mgr. Galyna Lapshun
Paneurópska vysoká škola, Fakulta psychológie
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, Slovenská republika
Tel: +421 948 192501
email: lapshun@psychologickecentrum.sk

Doktorka psychologických vied
Prof. Myroslava Sadova, DRSC
Paneurópska vysoká škola, Fakulta psychológie
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, Slovenská republika.
Vedúci výskumný pracovník Institutu nadaného dieťaťa Národnej akadémie pedagogických vied Ukrajiny
Kyjiev, Ukrajina
Tel: +380986377018
email: sadova83@ukr.net